

DIGITHÈQUE

Université libre de Bruxelles

APOSTEL Léo, *Vrij onderzoek: van negatie naar bevestiging van leuze naar beginsel*, Bruxelles : Union des Anciens de l'Université libre de Bruxelles, 1962.

http://digistore.bib.ulb.ac.be/2009/a741199_000_f.pdf

Cette œuvre littéraire est soumise à la législation belge en matière de droit d'auteur.

Elle a été numérisée et est mise à disposition par les Archives & Bibliothèques de l'Université libre de Bruxelles avec l'accord des auteurs, éditeurs scientifiques ou ayant droits.

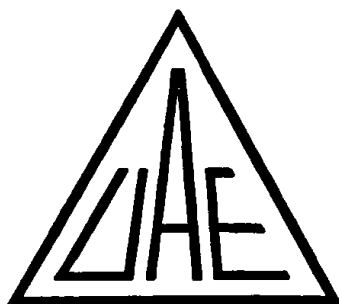
Les règles d'utilisation de la présente copie numérique de cette œuvre sont visibles sur la dernière page de ce document.

L'ensemble des documents numérisés mis à disposition par les Archives & Bibliothèques de l'ULB sont accessibles à partir du site <http://digitheque.ulb.ac.be/>

VRIJ ONDERZOEK

Van negatie naar bevestiging,
van leuze naar beginsel

Prof. Dr. LEO APOSTEL

1962

gegeven door de OUDSTUDENTENBOND
afdeling van de
UNION DES ANCIENS ETUDIANTS
l'Université Libre de Bruxelles, te Brussel

081
Ap 45
n° 1
cop.1

Don de Monsieur L.APOSTEL.

VRIJ ONDERZOEK

VRIJ ONDERZOEK

Van negatie naar bevestiging,
van leuze naar beginsel

Prof. Dr. LEO APOSTEL

1962

Uitgegeven door de OUDSTUDENTENBOND
afdeling van de
UNION DES ANCIENS ETUDIANTS
de l'Université Libre de Bruxelles, te Brussel

INHOUD

1. Het vraagstuk van het Vrij Onderzoek
2. Ontleding van het Vrij Onderzoek
3. Verdediging van het Vrij Onderzoek
4. Ethika en politiek van het Vrij Onderzoek
5. Vrij Onderzoek en de problemen van onze tijd
6. Besluit

WOORD VOORAF

De Vrije Universiteit te Brussel legt haar studenten geen enkele doctrine op, maar ze baseert haar onderricht op het begrip Vrij Onderzoek. Het eerste artikel van haar statuut luidt immers als volgt: « Het onderwijs aan de Universiteit heeft het Vrij Onderzoek tot grondslag ».

Wat is dit begrip « Vrij Onderzoek », dat zo vaak met een verschillende inhoud wordt geladen?

Professor Dr. Leo Apostel, hoogleraar aan de Universiteit te Gent en te Brussel, heeft getracht hierop in de volgende beschouwingen te antwoorden. Zijn uiteenzetting belicht alle facetten van het begrip, ontleedt zeer scherp het *pro* en *contra* en biedt het voordeel een streng opgebouwd sluitend betoog te zijn, geschreven door een sociaal-voelend man, die oog heeft voor de grote vraagstukken van onze tijd.

Onze dank gaat niet alleen naar hem, maar ook naar de *Union des Anciens Etudiants* die onze eerste uitgave in het Nederlands over het Vrij Onderzoek met de grootste welwillendheid heeft gesteund.

Moge deze uitgave de Vlaamse studenten en belangstellenden ertoe aanzetten zich over het Vrij Onderzoek te bezinnen.

FRANS DE PAUW

Voorzitter van de Oudstudentenbond,
afdeling van de U. A. E.

Het vraagstuk van het Vrij Onderzoek

In verband met het Vrij Onderzoek doet zich een moeilijkheid voor. Deze moeilijkheid komt tot uiting in de vaagheid van formulering die men te horen krijgt, als men de gemiddelde verdediger van het Vrij Onderzoek vraagt, wat hij eigenlijk wenst te verdedigen. Hij vreest blijkbaar dat, wanneer hij een scherpe en klare omschrijving van het beginsel geeft, hij tweedracht zal zaaien en de eenheid van zijn kleine groep zal breken. Daarom tracht hij de leuze zo algemeen mogelijk te houden, en deze houding te verdedigen door te zeggen dat het beginsel van Vrij Onderzoek door ieder aanhanger ervan opnieuw moet geformuleerd worden. Men gaat er trots op geen dogma's te willen uitschrijven of te willen inroepen, en daarom, beweert men, heeft men ook niet het recht dogmatisch te gaan vastleggen, wat men onder onderzoek of dogma, wat men onder vrijheid of gebondenheid verstaat. Het beginsel van Vrij Onderzoek zelf zou ons verbieden het beginsel van Vrij Onderzoek nader te omschrijven.

Hieruit komt een slecht geweten voort voor iedereen :

a. Zij die zich door de vermelde redenering overtuigd voelen, zien toch duidelijk dat op deze dubbelzinnige of nog beter veelzinnige grondslag geen eenheid van voelen, denken of handelen kan worden bereikt. Wanneer zij dit zelf niet inzien, zullen trouwens diegenen onder ons die in de sociale of religieuze strijd een vast geloof hebben gevonden, zich ermee belasten hen dat zeer duidelijk te zeggen.

b. Zij die het gevaar van te grote onduidelijkheid inzien, en dus het beginsel met een zo scherp mogelijk omschreven inhoud trachten te vullen, vragen zich toch voortdurend af of zij niet dogmatiseren, en hun persoonlijke waardeschaal opdringen aan hun publiek.

Als gevolg van dit alles :

A. — De intensiteit van beleving van het beginsel van Vrij Onderzoek verzwakt. Men vraagt zich af of het geen achttiende- of negentiende-eeuwse leuze is, gericht tegen verschijnselen die tot het verleden behoren. In deugdzaame zelfgenoegzaamheid

zijn we het er allen over eens, de geestelijke of wereldlijke censuur te veroordelen die in het nationaal-socialistische Duitsland het onderwijzen van de relativiteitstheorie (door de jood Einstein geformuleerd) verbood, die in het Rusland van 1950 tot 1954 het verdedigen van de wetten van Mendel gevaarlijk maakte, die in de Verenigde Staten het openbaar belijden van het atheïsme onmogelijk maakt, juist zoals ze enkele eeuwen geleden het belijden van het katholicisme in Engeland of van het protestantisme in Vlaanderen met de doodstraf vervolgde. Wij zeggen wel: in deugdzaame zelfgenoegzaamheid. Want alle kerken, en alle politieke partijen zullen het erover eens zijn dat deze excessen niet uit hun eigenlijk wezen voortvloeien, en door hun latere ontwikkeling zijn voorbijgestreefd.

B. — Wat door zijn verdedigers met zwakke intensiteit wordt beleden, wordt door allen, schijnbaar, aanvaard. En het ergste dat een beginsel kan overkomen is niet meer te worden bestreden (en dus niet meer te worden besproken). Dit door allen aanvaard beginsel, is het werkelijk hetzelfde beginsel van Vrij Onderzoek dat sedert eeuwen een bepaalde, niet konfessioneel gebonden groep, bij elkaar hield? En is door deze universele aanvaarding de reden van bestaan van die groep dan opgeheven?

C. — In onze tijd waarin verdedigers van privé-eigendom, en voorstanders van collectivisme tegenover elkaar staan, op wereldplan, schijnt het moeilijk om te begrijpen dat het beginsel van Vrij Onderzoek het middenpunt van een politiek en van een ethika kan vormen. Aan de voorstanders van het Vrij Onderzoek wordt gezegd: zelfs indien men het belang van het verwerpen van alle censuur en van de strijd voor gewetensvrijheid inziet, is het toch duidelijk dat deze noodzakelijkheid niet het centrum van een morele of van een politieke houding kan uitmaken. Er wordt hen gevraagd iets te noemen, buiten en boven het beginsel van Vrij Onderzoek, dat hen met elkaar verbindt. Wanneer ze daartoe niet in staat zijn, dan wordt hen de onvolledigheid van hun geestelijk bezit verweten.

D. — Het gevaar bestaat dan, dat het ideologisch gebrek aan klaarheid van ons grondbeginsel ons de gemakkelijke oplossing doet kiezen, onze eigen aard te laten uitkomen, door enkele traditionele, scherp negatieve houdingen, als typisch voor « Vrij Onderzoek » te beschouwen.

Deze traditionele negatieve houdingen zijn: de strijd tegen het dogmatisch kristendom (dikwijls belichaamd in het katholicisme), en de strijd tegen dogmatische politieke partijen (dikwijls belichaamd in fascisme of kommunisme).

Negatieve houdingen zijn echter nooit op zichzelf voldoende : het is steeds nutteloos iets te verwerpen, als men dat wat men verwerpt niet door iets beters vervangen kan. Negatieve houdingen zijn, op lange termijn, vanuit maatschappelijk oogpunt, machteloos. En deze negatieve houdingen maken ons blind voor de vele verschillen die vormen van kristendom en kommunisten, tegenover elkaar vertonen ; verschillen die zo belangrijk kunnen zijn dat de verwijdering tussen sommige « vrijzinnigen » groter is dan de verwijdering tussen vrijzinnigen en kristenen of kommunisten.

Moest het beginsel van Vrij Onderzoek een klare positieve inhoud hebben, dan ware het overbodig te vrezen dat wij als onafhankelijke groep zouden ondergaan, indien wij zekere van de vermelde negatieve houdingen gedeeltelijk wijzigen.

E. — Eindelijk wordt aan de aanhangers van het Vrij Onderzoek verweten dat, voor zoverre hun beginsel een klare inhoud heeft, het eigenlijk een vorm van scepticisme insluit. Er wordt hen dan gevraagd of zij zich wel volledig kunnen inzetten voor een zaak, en toch aanhangers blijven van het beginsel van « Vrij Onderzoek » en de partijdiscipline die iedere partij, ook op ideologisch plan, nu en dan oplegt, aanvaarden ? Kon men aanhanger zijn van Vrij Onderzoek zonder openbare propaganda voor het Racisme in 1945 toe te staan ? Wie ja zegt, aanvaardt impliciet dat tijdsomstandigheden het recht tot onderzoek beperken. Wie neen zegt, staat duidelijk gevaarlijke sociale houdingen voor.

Er bestaat een probleem in verband met het « Vrij Onderzoek », omdat het vaak voorgesteld wordt *als een vaag ideaal ; een onvolledig ideaal ; een negatief ideaal, en een ideaal dat met andere hogere waarden in tegenstrijd komt*. Deze vaak gehoorde verwijten vinden in het geweten van henzelf, die aanhangers van het Vrij Onderzoek zijn, gehoor en herleiden de uitstralingskracht van een beweging die op een schitterende traditie mag trots zijn, tot een minimum.

In wat volgt zullen we dan een poging doen, een zeer onvoldoende poging, om dit probleem op te lossen.

Ontleding van het Vrij Onderzoek

1. Het beginsel van Vrij Onderzoek kan worden gezien als een eis.

Hoe zullen we deze eis formuleren? Als volgt:

« Ieder denkend wezen heeft het recht de waarheid te kennen, de volledige waarheid, en om het even welke waarheid. »

Laten wij dit moreel beginsel vooropstellen.

Wij zullen later, in ons derde deel, de geldigheid ervan bespreken.

Als ieder denkend wezen het recht heeft de waarheid te kennen, dan volgt daaruit dat ieder mens het recht heeft:

- a) om het even welk vraagstuk te onderzoeken;
- b) om het even welke onderzoeksmiddelen aan te wenden;
- c) tot om het even welk resultaat te komen;
- d) zijn resultaten aan om het even wie, die daarvan kennis kan en wil nemen, mee te delen.

De formulering die hier gegeven werd, is echter veel te absoluut en ook, tegelijkertijd, veel te onduidelijk.

De formulering is veel te absoluut: het recht op waarheid is niet het enig recht dat de mens heeft; hij heeft vele andere rechten. Hij heeft ook vele andere plichten. En zoals altijd, abstrakte morele beginselen worden slechts werkelijk wanneer men ze met elkaar in verband brengt om zo de konkrete toestand te benaderen. Wij kunnen hier niet onmiddellijk alle mogelijke konflikten gaan vermelden die kunnen ontstaan tussen de overige plichten en rechten van de mens en het recht op waarheid, maar wij moeten natuurlijk onmiddellijk bij wat we tot nu toe zegden, bijvoegen: ieder mens heeft het recht de waarheid te kennen, in zoverre, de uitoefening van dat recht niet in tegenstrijd komt met de overige rechten en plichten van de persoon zelf en van de andere personen die door zijn daden kunnen worden beïnvloed. Deze aanvulling stelt nu eerst het eigenlijk vraagstuk: het vraagstuk dat erin bestaat de waardeschaal op te stellen volgens welke men het recht op waarheid met de andere rechten en plichten van de mens zal vergelijken.

Onze essentiële taak zal later zijn, over dit punt iets te zeggen.

Het beginsel zoals het werd uitgesproken, is niet alleen te absoluut omdat het te geïsoleerd is. Het is ook, zegden wij, te onduidelijk.

Laten wij de onduidelijkheden even opsommen :

a) Er wordt gesproken over het begrip « recht ». Ik kan beweren dat ik een recht heb als ik bij het uitoefenen van dat recht niet gestraft word. Een straf kan echter van juridische, van religieuze of van morele aard zijn. Er bestaan dus evenveel aspecten van het beginsel van Vrij Onderzoek als er vormen van sanctie bestaan. Ik kan ook menen dat ik slechts een recht heb als wie mij wil beletten van dat recht gebruik te maken gestraft wordt, en weer kan deze sterkere vorm van de voorwaarde « een recht bezitten » evenveel vormen vertonen als we sancties van elkaar kunnen onderscheiden.

Eindelijk, kan ik beweren dat het formeel recht (dat erin bestaat niet gestraft te worden als men een daad stelt en/of gestraft te worden als men een ander belet deze daad te stellen) slechts een reëel recht wordt, als ik positief in de gelegenheid word gesteld om de middelen te verkrijgen, nodig voor het uitoefenen van het recht dat men mij formeel geeft. Het recht toe te kennen de Ilias te lezen in een maatschappij die uit analfabeten bestaat en die men ook welbewust analfabetisch houdt, is, menen wij, niet in overeenstemming handelen met het beginsel van « Vrij Onderzoek ».

Als het recht in kwestie dus niet alleen een formeel recht, maar ook een materieel recht moet zijn, hoever moet men gaan in het « aan allen ter beschikking stellen van de voor de waarheid noodzakelijke middelen, voor zover zij ze wenselijk te leren kennen, om van het formele naar het materiële over te gaan ? »

b). Er wordt gesproken over het begrip « onderzoek ». Het zou even verkeerd zijn te beweren dat om het even welke poging om een antwoord te vinden op een vraag, onderzoek genoemd mag worden, als om te beweren dat slechts één welbepaalde methode door haar aanwending, onderzoek uitmaakt.

Als men ieder zoeken onderzoek noemt, dan is het luisteren naar inwendige stemmen, of het overweldigd worden door een gevoelszekerheid, of het zich ondergeschikt maken aan een blind aanvaard gezag ook onderzoek. Hoe dus een bepaling van het begrip « onderzoek » bereiken, die niet te breed en niet te eng zou zijn en die zou omvatten wat met « onderzoek » bedoeld wordt ?

c) Eindelijk heb ik het recht resultaten aan iedereen mee te delen die ervan kennis wenst te nemen. Moet hier echter niet worden bijgevoegd dat de manier waarop ik mijn resultaten meedeel zo moet worden gedacht dat ik ze niet meedeel aan wie erdoor geschaad zou kunnen worden, dat ik ze niet meedeel aan wie ze niet kan begrijpen, of aan wie ze verkeerd zou begrijpen? Moet ook niet worden vooropgesteld, dat de manier waarop ik ze meedeel het verder onderzoek niet mag verhinderen of vertragen maar integendeel moet helpen en versnellen? Ik moet de resultaten van mijn onderzoek dus zo meedelen dat ik degenen tot wie ik mij richt, bevrijd en ze niet, in een illusoir geloof aan het beslissend en onoverkomelijk karakter van mijn denken, van hun eigen mogelijkheden beroof.

Tot daar de bespreking van de moeilijkheden, waarvoor wij komen te staan, als wij het beginsel van Vrij Onderzoek uitroepen tot een recht.

Wij hebben nog geen enkel antwoord gegeven op de vragen die rijzen. We beperken ons hier slechts tot de opsomming der moeilijkheden. Later zullen wij een poging doen om op de vragen te antwoorden.

2. Het beginsel van Vrij Onderzoek kan ook worden gezien als een plicht.

Hier vertrekken wij niet alleen van het recht, dat iedereen zou bezitten om de waarheid te kennen, maar gaan wij veel verder.

Wij beweren hier dat het voor ieder denkend wezen plicht is de waarheid te kennen, de ganse waarheid, in de mate waarin het tot kennis komen kan.

Hieruit volgt dat de waarheid in alle omstandigheden, door allen moet worden gezocht.

Uit dit tweede deel van het beginsel van Vrij Onderzoek volgt duidelijk genoeg het eerste: als het mijn plicht is, de waarheid te kennen is het ook mijn recht ze te kennen. Waar de wens tot kennis, en tot volledige kennis niet bestaat zou deze tweede eis het ons tot plicht maken die wens te doen ontstaan.

Op het eerste gezicht lijkt het echter niet waar, dat uit het beginsel van Vrij Onderzoek, opgevat als een recht, gevolgtrekkingen kunnen worden afgeleid betreffende het beginsel van Vrij Onderzoek, opgevat als een plicht. In het algemeen is het zeker niet waar, dat als ik het recht heb op een bepaalde manier te handelen, het ook mijn plicht is op die manier te handelen. Wij

zullen echter later nog trachten te laten zien dat hier, waar het over deze bepaalde plicht en dit bepaalde recht gaat, een grotere solidariteit tussen plicht en recht bestaat dan elders.

Weer is het beginsel zoals we het juist uitspraken te absoluut en te onduidelijk. Inderdaad, we moeten zeker bij de regel « zoek de waarheid, en de ganse waarheid, naar Uw vermogen » een dubbel korrektief bijvoegen dat eigenlijk in tegengestelde richting gaat :

a) Het uitvoeren van een plicht moet op zo'n manier opgevat worden dat de maatregelen die men ertoe neemt, het nakomen van die plicht zo waarschijnlijk mogelijk maken. We moeten dus toevoegen aan wat voorafgaat : de waarheid moet zo worden gezocht, dat degenen voor wie de waarschijnlijkheid ze te vinden het grootst is, ze daar zoeken waar de waarschijnlijkheid ze te vinden voor hen het grootst is. Op die manier houdt men rekening met het verschil in mogelijkheden en met het verschil in bevoegdheid. Deze beperking echter zou zeer gemakkelijk aanleiding kunnen geven tot de elite-idee die inhoudt dat slechts zeer weinigen tot denken geroepen en in staat zijn.

b) Daarom moet een tegengesteld korrektief worden toegepast : de plicht van allen tot waarheid sluit in met alle middelen te werken om verschillen in bekwaamheid en bevoegdheid zo klein mogelijk te maken. Als allen verplicht zijn de waarheid, en de ganse waarheid te kennen, dan moeten allen de waarheid, en de ganse waarheid, zoals ze die kennen, trachten te verspreiden, en moeten allen zoveel mogelijk personen zo volledig mogelijk in staat stellen om de ganse, reeds ontdekte, waarheid te beheersen, en de verdere, nog niet achterhaalde, waarheid op te sporen.

Vatten wij samen : « Ieder moet zo handelen dat het zo spoedig mogelijk vinden van een zo groot mogelijk gedeelte der waarheid door een zo groot mogelijk aantal personen zo waarschijnlijk mogelijk wordt ».

Dit is een eenvoudig gevolg van de regel volgens welke niet alleen recht op, maar ook plicht tot waarheid zou bestaan.

Het beginsel moet dus worden aangevuld met twee korrektieven, die zo belangrijk zijn, omdat hier juist het vraagstuk der verdraagzaamheid aangesneden wordt. Als ik ervan overtuigd ben dat het verspreiden van een bepaalde mening neerkomt op het verspreiden van een dwaling, die het verder onderzoek in gevaar brengen kan, is het dan niet mijn plicht, juist in naam van de plicht tot waarheid, de verspreiding van die mening tegen te werken ? Want het is zeker waar dat de gevonden waar-

heid moet worden verspreid op een manier die het verder ontdekken van nieuwe waarheden niet minder waarschijnlijk mag maken.

Naast dit kern-vraagstuk, dat het vraagstuk van de bevoegdheid, van de menselijke ongelijkheid en van de verdraagzaamheid is, staan dezelfde onduidelijkheden die wij reeds vroeger hebben ontmoet en die het begrip « onderzoek » en « verspreiding van de onderzoekingsresultaten », alsook de verhouding tussen deze plicht en andere plichten betreffen.

3. We hebben het beginsel van Vrij Onderzoek tot nu toe uitgesproken als een normatief beginsel ; betreffende een recht en een plicht. We denken dat het ook een feitelijke bewering is, die de natuur van de waarheid en van de kennis betreft.

De ganse waarheid kan op geen enkel ogenblik gekend zijn. Nu hangen de verschillende aspecten van de waarheid met elkaar samen. Vermits het geheel op geen enkel ogenblik volledig gekend kan zijn, kan ook geen enkel deel van de waarheid op een gegeven ogenblik volledig gekend zijn. Dit sluit niet in dat nooit een gedeeltelijke kennis zou kunnen worden bereikt. Het sluit alleen in dat van wat wij het zekerst weten, wij nog altijd kunnen beweren dat in functie van later te ontdekken feiten en verbanden, een herziening zal moeten worden ondernomen. Als wij niet op ieder ogenblik tot deze herziening bereid zijn, moeten wij noodzakelijk het onderzoek in een of andere richting stremmen om te kunnen vasthouden aan het aspect dat ons te zeer aan het hart ligt. Het is geen scepticisme te beweren dat de ontwikkeling van de kennis oneindig is en moet zijn, en dat de verworven kennis door de te verwerven kennis zal worden omgevormd en gewijzigd.

Dit brengt niet mee dat we geen onbewezen werkhypothesen zouden gebruiken en geen postulaten zouden aanwenden. Het brengt echter wel mee dat de vooruitgang der kennis zich alleen onbegrensd verder zal ontwikkelen, als wij op ieder ogenblik bereid zijn, alhoewel we het in feite zeer zelden doen, onze uitgangspunten te herzien.

We willen hier de grote Franse wiskundige, Henri POINCARÉ citeren die ons zegt :

« Het denken mag nooit onderworpen zijn aan een dogma, of aan een partij, of aan een hartstocht, of aan een belang, of aan een vooropgestelde gedachte, of aan wat ook, tenzij aan de feiten zelf. »

De feitelijke bewering die het derde facet van het beginsel van Vrij Onderzoek uitmaakt, is de volgende : « Alleen wie

vrij blijft van de door hem gebruikte regels, vooropstellingen en methoden (dit wil zeggen: die bereid blijft ze te verwisselen voor andere wanneer het onderzoek dit nodig maakt) kan het verwerven van kennis zo snel en efficiënt mogelijk ontwikkelen. »

Deze feitelijke bewering kan omgezet worden in een norm: vermits het de plicht is van ieder mens om de waarheid zo volledig mogelijk te kennen, is het de plicht van ieder mens om zo vrij mogelijk te blijven tegenover de methoden, vooropzetten en resultaten van zijn onderzoek.

En hier stellen zich weer uiterst belangrijke vragen. Iedereen weet namelijk dat, als wij geen driften, belangen, partijen en dogma's kenden, we tot geen enkel onderzoek zouden besluiten. De drijfkrachten van het denken zijn juist die waaraan het zich hier, volgens POINCARÉ, niet mag onderwerpen. Iedereen weet ook dat de feiten zelf nooit het woord tot ons richten, en we alleen door de feiten gedwongen worden onze postulaten of methoden te veranderen, als wij andere postulaten of methoden aanhangen die eisen dat wij in zulke omstandigheden inderdaad onze werkwijze zouden wijzigen. Blijkbaar heeft POINCARÉ ons dus hier een bevel gegeven dat niet kan worden opgevolgd en is de vrijheid hier, evenzeer als elders, een illusie.

Wetenschap is slechts mogelijk in funktie van binding aan een traditie; en hier wordt ons gezegd dat wij ieder ogenblik de innerlijke bereidheid moeten bezitten (en deze innerlijke bereidheid zou immers niets anders dan een fictie zijn, wanneer niet ieder ogenblik pogingen in die richting zouden gedaan worden) om met de traditie te breken op ieder gebied. Het is mogelijk traditiegebondenheid en innerlijke vrijheid te verzoenen, door de wetenschappelijke methode als de traditie van de voortdurende revolte te beschrijven en te verklaren.

Hier geloven wij nog de volgende aanvulling te moeten geven. Het beginsel van Vrij Onderzoek in zijn derde versie, sluit eveneens in dat ook op ethisch, politiek en godsdienstig gebied een waarheid bestaat die door allen gekend moet worden, en kan worden.

Vermits nu de waarheid alleen in een oneindig proces kan worden bereikt, zal ze ook daar slechts in een oneindig proces worden bereikt, en zal ze alleen worden bereikt door een methode van onderzoek die in staat is haar eigen vooropstellingen in twijfel te trekken en op te heffen. Geloven dat wat onze plicht is, op godsdienstig, ethisch en politiek gebied, ook door allen moet worden onderzocht, en op een manier moet worden onderzocht eigen aan de traditie van de voortdurende revolte (die de wetenschappelijke traditie is), is dus een gevolg van de uni-

versele plicht tot waarheid, en van het feit dat alleen methoden die hun eigen herzieningsmethoden in zich dragen, aangepast zijn aan de natuur der waarheid.

Dat er dus onder de pluraliteit der wetenschappelijke methoden een eenheid der wetenschappen bestaat op hun methode gesteund en die een oneindige en onbeperkte zelf-herziening mogelijk maakt, wordt verondersteld.

Hoe kunnen zulke methoden in het algemeen worden gedacht en hoe kan hun toepassing op ethisch, politiek en religieus gebied worden gezien? Dat is de laatste enorme vraag die door het beginsel van Vrij Onderzoek wordt gesteld.

Wij geloven dat wij nu voldoende het problematisch karakter van het beginsel van Vrij Onderzoek hebben laten zien, om het kort te mogen samenvatten, niet in drie dogma's, maar in drie discussiecentra :

1. Het recht op waarheid, en daaruit voortvloeiend : het recht op onderzoek.
2. De plicht tot waarheid, en daaruit voortvloeiend : de plicht tot onderzoek.
3. De plicht tot onderzoek, begrepen als de plicht tot zichzelf wijzigend onderzoek, op alle gebied (ook op gebied van ethika, politiek en godsdienst).

Verdediging van het Vrij Onderzoek

Bestaat er nu enige reden om de vermelde beginselen te aanvaarden of te verwerpen, geheel of gedeeltelijk?

Wie niet inziet dat het gewone gezonde mensenverstand deze beginselen alle grondig verwerpt, heeft de werkelijke inhoud ervan niet begrepen. Ze worden slechts in hun werkelijk licht getoond als men ze om hun schokkende absoluteheid, in hun schandaalverwekkende vreemdheid naar voren laat komen.

A. Aanval

Wij zullen dus ons best doen, hier een sluitende argumentatie op te bouwen die tot een volledig verwerpen van alle drie beginselen zou leiden. Alleen na aldus heftig te hebben aangevallen wat wij zelf hoog in eere houden, zullen we in staat zijn een poging te doen om een gegronde verdediging op te bouwen.

1. Zolang de meningen van een persoon als zijn privé-aangelegenheid worden beschouwd, zal men hem daarover niet lastig vallen. Dit was niet de gangbare opvatting in de Middeleeuwen toen ieder individu als lid van de kerk werd gevoeld. Het was wel een tijdlang het geval in de negentiende eeuw die feitelijk de macht van ieder evenzeer verachtte, als ze het individu in woorden verheerlijkte. Nu worden wij ons echter meer bewust van het feit dat denken handelen is, en dat een maatschappij die zichzelf wil organiseren ook haar denken moet organiseren.

Wie een modern cyclotron ziet, noodzakelijke voorwaarde voor gevorderd onderzoek in de kernfysika, weet dat de onderzoeksmiddelen die nodig zijn in de meer gevorderde wetenschappen het voornaamste gedeelte van het inkomen van een moderne maatschappij kunnen opeisen. En dit wordt sneller en sneller het geval voor alle vormen van onderzoek. Onderzoek is een sociale activiteit die in groepsverband wordt uitgevoerd en waarvan de planning slechts mogelijk is in functie van de middelen die door de hele maatschappij ter beschikking worden gesteld. Als dit echter het geval is, heeft deze maatschappij het

recht te eisen dat men deze middelen op een bepaalde manier gebruikt die haar nuttig zou zijn. Dit betekent dat de doeleinden waarop het onderzoek gericht is door de maatschappij mogen worden voorgesteld. Dit betekent niet dat de resultaten van onderzoek door de maatschappij mogen of kunnen worden voorgeschreven; de maatschappij die de inhoud van haar eigen wetenschap zou wensen te bepalen, veroordeelt zichzelf tot inefficiëntie en spoedig verdwijnen. Ze investeert in een activiteit waarvan ze de eigen ontplooiing niet toelaat; waarom dan investeren?

Maar meer en meer zullen minder en minder onderzoekers in staat zijn hun eigen instrumenten te betalen, hun eigen onderzoeksrichting te bepalen, en hun werk alleen te doen. Meer en meer zal ieder onderzoeker zich vollediger moeten specialiseren.

En een kleiner en kleiner gedeelte van de waarheid zal dus in zijn gezichtsveld treden.

2. Trouwens, terwijl het onderzoek dus een sociaal zichtbare aangelegenheid wordt en ophoudt een eenzame-intellectuele activiteit te zijn, wordt onze wetenschap zich ook meer dan vroeger bewust van het feit dat onderzoekingsresultaten sociale en psychologische gevolgen van belang hebben. Het verspreiden van nieuws over kankeronderzoek, of van berichten over de gevolgen van radiumstralen is geen activiteit die aan het toeval mag worden overgelaten omdat de sociale gevolgen te ernstig kunnen zijn. Niet alleen de doeleinden en de methoden van het onderzoek moeten dus door de gemeenschap bepaald worden, maar ook de verspreiding van de resultaten.

3. Overigens is deze feitelijke toestand ook in zekere zin verantwoord: de mens is niet alleen een denkend, maar ook een voelend en handelend wezen. Het is zijn plicht zijn natuur te ontplooien; deze natuur is niet alleen intellectueel. De mens heeft slechts recht op en plicht tot de waarheid in zoverre deze nodig is om zijn eigen natuur te ontwikkelen en om zijn doeleinden te bereiken; zonder zo ver te gaan om met Nietzsche te zeggen dat de waarheid levensgevaarlijk kan zijn voor velen of, in sommige gevallen voor allen, kan men toch met zekerheid zeggen dat grote gedeelten van de waarheid overbodig zijn voor de meesten. Er bestaat dus zeker geen universele plicht de totale waarheid na te streven zoals de tweede opvatting van Vrij Onderzoek dat zou willen; laten we verder gaan: er bestaat ook geen recht om die waarheid te onderzoeken die men wenst te onderzoeken; alleen als het sociaal nuttig of tenminste niet

sociaal schadelijk zou zijn dat deze persoon deze onderzoeks-richting zou ingaan, bestaat dat recht.

Ons denken is een maatschappelijke activiteit, waarvan de eigenschappen afhangen van onze opvoeding waarvan het hoofd-instrument, de taal, een sociaal verschijnsel is, dat door zijn oorsprong zelf ons met een aantal grondopvattingen behept waarvan wij ons niet kunnen of mogen bevrijden ; dit instrument van sociale natuur moet en kan alleen ook worden gebruikt in richtingen, nuttig voor de groep waartoe wij behoren. De sociale verantwoordelijkheid van de wetenschapsmens is te groot dan dat hij aanspraak zou willen en mogen maken op vrijheid van onderzoek.

4. Een groep moet door haar natuur zelf zekere grondwaarden bezitten waaraan niet getornd kan worden, en die niet kunnen worden betwist, zonder het bestaan van de groep in gevaar te brengen.

Het bestaan van de wetenschappelijke groep is alleen mogelijk omdat haar leden elders sociale bindingen hebben die ze de nodige levenszekerheid geven, en berust trouwens op zekere grondwaarden die, ook binnen de akademische groep, nooit kunnen worden betwist zonder degenen die ze betwisten buiten de groep te stellen. Daarom zou het gevaarlijk en onmogelijk zijn, de ganse maatschappij te willen opbouwen, ook wat haar godsdienstige, politieke en morele basis betreft, op de traditie van voortdurende revolutie die de wetenschappelijke groep eigen zou zijn, en die daar slechts als gedeeltelijke ethika voor een deelgroep van de maatschappij, leefbaar is.

Trouwens, is er geen essentieel verschil tussen ethische, religieuze, politieke waardeoordelen die niet met wetenschappelijke middelen kunnen worden gestaafd, en andere, die daartoe wel in staat zouden zijn ? Verschillende auteurs, verdedigers van het Vrij Onderzoek schijnen deze stelling te bevestigen. Ze besluiten eruit dat op ethisch gebied geen waarheid kan worden bereikt en laten volgen dat alle meningen daar dus gangbaar zijn. Hun vooropstellingen zijn misschien juist, maar als we erover verder denken, komen ze noodzakelijk tot het gebruik van geweld : waar geen mogelijkheid bestaat om anderen te overtuigen (anderen meeslepen is evengoed geweld gebruiken als anderen overtuigen) kan men de eigen waardeoordelen slechts aan anderen trachten op te dringen. Er bestaat dan geen recht op vrij onderzoek op ethisch, religieus en politiek gebied omdat geen recht op onderzoek kan bestaan op deze gebieden ; hun natuur sluit het bestaan van een waarheid hen betreffend

uit. Daar waar geen waarheid kan bereikt worden, kan het misschien wel onze voorkeur hebben alle arbitraire beslissingen op gelijk plan te stellen : een arbitraire beslissing is echter niet het uitoefenen van ons recht op vrij onderzoek maar het bezwijken voor innerlijk geweld, even irrationeel als welke uiterlijke bedreiging ook. Om taktische redenen of wegens mijn individueel temperament kan ik dan nog wel verdraagzaam blijven ; eigenlijk echter ontbreekt daartoe ieder fundament.

Dus, in plaats van recht voor allen op alle waarheid, recht voor sommigen op dat gedeelte van de waarheid nuttig voor hun levensontplooiing ; in plaats van plicht tot de totale waarheid, plicht tot die waarheid nuttig voor eigen en sociale levensontplooiing, en in plaats van onderzoek vrij van eigen methoden en resultaten, onderzoek gebonden aan eigen methoden en resultaten, en niet toegepast op ethische en religieuze punten die ons, in deze onzekere wereld het minimum houvast moeten schenken dat wij psychologisch en sociaal nodig hebben.

B. Verdediging

Tot daar de aanval op het principe ; de lezer heeft misschien wel in de enkele paragrafen die voorafgingen de stem van de realist herkend, die protest aantekent tegen de dwaze idealistische eisen van het beginsel van Vrij Onderzoek ; de duivel staat met beide voeten op de grond.

Maar we kunnen nu een antwoord geven en onze drie rechten en plichten verdedigen.

Wij zouden eerst willen wijzen, zoals we dat vroeger reeds aankondigden, op hun onderlinge solidariteit.

Als ik iedereen in de mogelijkheid wil stellen om zijn recht tot onderzoek te gebruiken, als ik dus niet alleen een formeel recht tot onderzoek, maar een materieel recht tot onderzoek wil geven, dan moet ik iedereen de nodige inlichtingen verschaffen om de verschillende onderzoeksgebieden in inhoud en belang met elkaar te vergelijken. Dit is alleen mogelijk wanneer ik in allen de plicht tot onderzoek en tot universeel onderzoek bewust maak. Nu is onderzoek essentieel het gebruik van de gedeeltelijke kennis om kennis te vergroten ; het herzienbaar karakter van methoden en resultaten ligt daarin dus besloten. De plicht tot onderzoek is dus tegelijkertijd plicht tot vrijheid tegenover onderzoek.

Het is niet genoeg echter om de solidariteit van onze drie normen te laten zien ; we moeten ze ook nog funderen.

Laten we trachten ze te funderen op zo verschillend moge-

lijke grondslagen om duidelijk te laten zien dat we vanuit de meest verschillende levensbeschouwingen tot onze drie beginselen gedreven worden.

A. — Historisch, als ik de verschillende kultuurkrachten beschouw die de huidige mensheid gevormd hebben, zie ik dat godsdiensten, gewoonten, kulturen ontstaan en vergaan zijn, en in een bepaald en beperkt gebied behuisd zijn gebleven; ze zijn niet universeel geworden, en ze hebben geen ononderbroken ontwikkeling gekend. Als ik echter de wetenschap bekijk, stel ik iets totaal verschillends vast: de Arabische algebra, de Hindoese grammatika, de Griekse wiskunde, de Chinese geneeskunde: zij monden alle uit in één grote stroming die ze alle opneemt, en waarvan het universeel karakter, dank zij de industriële revolutie, die over de aardbol is verspreid geworden, duidelijk is. Ik maak daaruit op dat deze zelfde voortwerkende en universele kracht, de enige kultuurkracht, ook geroepen is om op alle andere gebieden universaliserend te werken: alleen het onderzoek is blijkbaar eigen aan de mens, overal en altijd. Dus als het proces van eenmaking van de mensheid moreel en onafwendbaar is, dan is het onderzoek, het enige dat ons van de gebondenheid in onze partikulariteit bevrijdt, ook geroepen de centrale rol te spelen die het in onze drie beginselen speelt. Groepen evolueren; en zoals de organen die bij het dier de verbinding met de buitenwereld bewerkstelligen, het belangrijkste deel van het organisme worden, zo wordt het onderzoek — sociaal proces dat alle groepsverschillen overbrugt en daarom ook het essentieel orgaan van groepsevolutie en groepskontakt wordt — het essentiële van de mens.

B. — Biologisch, als ik de mens in de evolutie der soorten zie, dan blijkt, zoals vele biologen het ons zeggen, zijn uitzonderlijke natuur hierin te bestaan: hij is veel minder gespecialiseerd dan iedere andere soort, hij heeft een innerlijke openheid die hem in staat stelt zich aan alle omgevingen aan te passen, en ook zelfs zich aan te passen aan het zo snel veranderend milieu dat hij zelf schept. In één woord: de mens is « das nicht festgestellte Tier ». Als dit het geval is, kan men uit een eventuele natuur die hij zou bezitten, geen normen afleiden om de ontwikkeling van zijn denken aan banden te leggen; het denken van de mens is juist deze openheid, deze ongeslotenheid die de mens uitmaakt. De eisen die wij in onze drie aspecten van het beginsel van Vrij Onderzoek aantreffen zouden dus kunnen worden samengevat als imperatieven, erop gericht ons allen tot menszijn en tot vollediger menszijn op te roepen. Daarom

kan over deze imperatieven ook niet worden geglimlacht of gespot ; hier is geen kompromis mogelijk, omdat het hier over levensgevaarlijke dingen gaat. Met het naleven van deze normen staat of valt de soort « homo sapiens ».

C. — Biologisch nogmaals, is het denken de vorm waarin de mens evolueert ; als leven betekent zich voortdurend hervormen in dienst van datzelfde leven, dan is het denken de enige steeds verder evoluerende kracht in de mensheid. *Andere waarden moeten dus aan deze waarde ondergeschikt worden gemaakt omdat de eigen aard van onze soort juist in deze voortdurende evolutie ligt.*

Al is het waar dat de middelen tot onderzoek ons door onze groepen ter beschikking worden gesteld, toch kunnen in laatste instantie deze groepen, als mensenmaatschappijen die geen statische mierenstaten kunnen worden — zelfs al zouden zij het wensen — slechts voortbestaan door zich ondergeschikt te maken aan hun eigen evolutiemogelijkheden.

Al is het waar dat het vrij verspreiden van elke mogelijke kennis grote gevaren oplevert, het is juist typisch voor de mens dat hij deze gevaren lopen moet omdat bij hem de gevaren van verstarring groter zijn dan de gevaren van beweging. *De kennis is levensgevaarlijk maar alleen door zich voor dit gevaar open te stellen zijn wij in staat het leven te leiden dat het onze is. Wij kunnen geen ander leven leiden ; wij hebben de keuze tussen dit en niets.*

D. — Historisch nogmaals, als wij de toekomstige ontwikkeling van onze maatschappij nagaan, dan zien wij dat de mens minder en minder werkdier zijn zal, en meer en meer technicus, opziener, kenner, schepper. Minder en minder zal hij alleen zijn, en toch ook minder en minder de slaafse uitdrukking van een groep. Hoe nu zal hij deze socialisering en individualisering tegelijk kunnen doormaken, hoe zal hij de waardenstelsels ontwikkelen die eigen zijn aan dat wat hij typisch worden zal : bevoegd werkman, uitvinder, ontdekker ? Door alleen zulke levensbeschouwingen te aanvaarden die de waarde van het onderzoek centraal stellen, onderzoek waarin de tegenstelling tussen traditie en vooruitgang, persoon en groep, wereld en mens, in een scheppende dialectiek is overwonnen.

We zouden echter ons doel, het vraagstuk van het vrij onderzoek te ontleden en het grondig te beheersen, volledig missen wanneer we op een plan bleven dat zo algemeen is als het plan waarop we ons tot nu toe hebben bewogen. We moeten tonen dat het beginsel van Vrij Onderzoek niet uitsluit ethisch en politiek ingesteld te zijn, maar dat het dit integendeel insluit.

Ethika en politiek van het Vrij Onderzoek

Het ideaal van het vrij onderzoek leidt er dus toe de houding van de wetenschapsmens tegenover zijn speciaal studieobject te veralgemenen en deze houding aan te nemen tegenover alle verschijnselen van ons ethisch, politiek en religieus leven. Het ideaal van vrij onderzoek verplicht ons ook in ons wetenschappelijk werk alle traditiegebondenheid te schuwen, en vraagt ons de waarde der kennis in het centrum van onze waardenwereld te stellen (een waarde die niet de enige of de hoogste is, maar een *sine qua non* : de vooruitgang, verspreiding, veralgemening van het onderzoek is de voorwaarde van het menszijn ; dit moet voor alles gewaarborgd worden ; daarna komt de rest).

De eerste reactie tegenover deze houding zal zeker zijn, ze van extreem en onaanvaardbaar intellektualisme te beschuldigen. Dit verwijt willen we nu ontzenuwen door te tonen dat aanvaarding van het beginsel van Vrij onderzoek een ganse gamma ethische en sociale stellingnamen insluit.

Hier is het uiterst belangrijk te onderstrepen hoe we tot de besluiten komen die we nu gaan uiteenzetten.

We komen tot die besluiten door de methode toe te passen die het beginsel van Vrij Onderzoek als de enig mogelijke stelt : de wetenschappelijke methode.

Inderdaad : er bestaan jonge, zich snel ontwikkelende wetenschappen die heten de psychologie en de sociologie van het denken.

Deze jonge vakken hebben reeds een zeker resultaat bereikt : geen denken speelt zich af in een vacuüm. Gunstige psychische en sociale omstandigheden moeten voorliggen, vóór bepaalde denkwijzen zich zullen ontwikkelen.

Dit brengt mee dat de veralgemening van de wetenschappelijke denkhouding tegenover alle objecten van menselijke aandacht, de verspreiding ervan over de ganse maatschappij, en de centrale waardering ervan als menselijke grondwaarde, slechts door zeer bepaalde personen en door zeer bepaalde maatschappijen kan gebeuren.

Welke deze soort personen of maatschappijen zijn, zal ons

door psychologie en sociologie van het denken worden gezegd. En als wij ons beginsel werkelijk aanvaarden, moeten we die personen worden en die groepen scheppen.

Zij die ons beginsel verwijten dat het niet voldoende inhoud heeft, geven zich geen rekenschap ervan (omdat ze de resultaten van psychologie en sociologie der kennis miskennen) wat de psychologische en sociale voorwaarden van Vrij Onderzoek insluiten.

En hier heerst onenigheid onder de aanhangers van het Vrij Onderzoek.

We aarzelen niet deze onenigheid toe te schrijven, in de meeste gevallen, aan het niet toepassen van de wetenschappelijke methode.

Immers, er zijn slechts drie mogelijkheden :

1. Ofwel kent men de psycho-sociale voorwaarden nog niet, en dan moet men zich onthouden en verder zoeken.
2. Ofwel kent men ze wel en kunnen verschillende soorten personen en groepen het beginsel naleven. Dan is er geen reden tot twist.
3. Ofwel zijn sommige door de huidige aanhangers van het Vrij Onderzoek verdedigde stellingen in feite onverenigbaar met de psycho-sociale voorwaarden van het Vrij Onderzoek en dan moet, op wetenschappelijke basis, deze onverenigbaarheid worden getoond.

Juist zoals de Kristenen die predikt « Heb elkaar lief » maar niets doet om de maatschappij en de mens te scheppen die daartoe in staat en geneigd is, ontrouw wordt aan zijn eigen ideaal, zo wordt de Vrijzinnige die zegt « Denk vrij » en ook niets doet om de maatschappij en de mens te scheppen die daartoe zal besluiten, ontrouw.

Wat nu volgt, heeft, zoals iedere wetenschappelijke theorie, een hypothetisch karakter. Het kan herzien en verduidelijkt worden. Het werk van Max SCHELER, Karl MANNHEIM, Jean PIAGET, Richard MERTON is er impliciet in gebruikt.

Degene die het met wat volgt niet eens kan zijn, weze dit gezegd : « Zoek dan zelf de psychische en sociale voorwaarden voor de verspreiding en veralgemening van de wetenschappelijke houding. Maar denk niet dat er geen zijn, en vergeet niet dat het verwaarlozen van deze konkrete studie Uw eigen beginsel tot zinledigheid veroordeelt ! »

A. De ethika van het Vrij Onderzoek

Wat belet ons iets te onderzoeken ? Wat zijn de psychologische

voorwaarden die moeten vervuld zijn opdat we ten eerste zouden kunnen, ten tweede zouden willen onderzoeken ?

De waarheid wordt niet als zodanig bemind ; ze wordt integraal natuurlijk gehaat. Ze wordt niet bemind omdat ze :

- a) door onze verlangens onbeïnvloedbaar is, en wat dikwijls erger is, zonder betekenis ervoor ;
- b) onvolledig is, en in beginsel onvolledig blijft ;
- c) onzeker is.

Om de waarheid als waarheid te willen zoeken en te vinden, vooral als het gaat over mijzelf en over mijn gelijken, moet ik een wereld, waarvan ik het centrum ben, waarvan ik zeker ben, en waarvan ik de grote lijnen overzie, opgeven voor een wereld, waarvan ik het centrum niet ben, die mijn meest radikale behoeften kan tegenspreken, die ik nooit volledig en nooit met volstrekte waarborg kan overzien.

Om dat te kunnen doen moet ik de sterkste vrees die de mens kent, overwinnen : de vrees voor de eigen vrijheid. Ik moet het aandurven, vaderloos en onbeschermd tegenover een wereld te staan, die ik misschien gedeeltelijk zal kunnen beheersen en die mij misschien zal vernielen. Niets is beslist op voorhand ; alles hangt van mij af en van mijn zakelijk inzicht in de eisen der werkelijkheid.

Ik beweer dat de overgrote meerderheid onder ons zijn leven doet verloren gaan in het gemakkelijk irrealisme dat de noodzakelijke uitloper is van een gebrek aan innerlijke beheersing en waakzaamheid.

Wie handelt voortdurend vanuit klaar inzicht in de eigen natuur, in eigen mogelijkheden zowel als in de eigen begrenzungen ?

De mogelijkheid om zichzelf als veel sterker en als veel zwakker te erkennen dan men dacht te zijn ; de mogelijkheid om voortdurend, als de waarheid het eist, de dierbaarste illusies op te geven over zichzelf, over anderen, over onze eigen hypothesen (wat ieder vorser voortdurend doet), zonder nochtans de hartstochtelijke aandacht waarmee men leeft, te doen verslappen.

Deze mogelijkheid, klaar en bewust te leven, kan alleen door een bepaalde innerlijke houding (die bijna nooit bereikt wordt ; de systemenbouwer is verzonken in zijn droom, de systemenvernieler gaat op in zijn kritische agressiviteit, de hervormer in zijn hoop) die een eigen oefentechniek veronderstelt, bereikt worden. Aandacht, hartstochtelijke belangstelling en toch aanvaarding van het zijn omdat het is, voortdurende bewuste zelfanalyse, bereid om ook het ergste over zichzelf te aanvaarden (om het dan welbewust te veranderen, indien nodig), de zin

voor het handelen, eerder dan de zin voor het bereiken, weten dat gaan meer is dan aankomen, het opgeven van iedere hoop op en verlangen tot passief en uiteindelijk geluk, en het weten voortdurend in gevaar te zijn, maar ook voortdurend te beschikken over in een eeuwenlange evolutie gestaalde instrumenten : de eigen persoonlijkheid, de medemens en de rede.

Dat alles tekent een duidelijke ethische houding uit : om zichzelf te kunnen kennen, en om de anderen te kunnen zien zoals ze zijn, moet men een zeer bepaald leven leiden dat we hier slechts kunnen schetsen, maar dat in een voortdurende bewuste techniek zou moeten worden uitgebouwd.

Voorzichtigheid en roekeloosheid, geduld en eerzucht, enthousiasme en bescheidenheid, onafhankelijkheid en ondergeschiktheid : dat alles moet, in een eigen synthese, de wetenschappelijke werker bezitten.

De gelovige heeft biechtvader, gewetensonderzoek, meditatie. Op straffe van belachelijk te worden, maar bewust iets zeer belangrijks te verdedigen, zou ik hier willen zeggen : de ongelovige heeft veel meer nog dan de gelovige een bepaalde meditatietechniek, een gespannen aandacht voor zijn innerlijke mogelijkheden, en een voortdurende ascese nodig. Wij hebben hier niet de plaatsruimte om deze techniek verder te onderzoeken. Maar naast de politiek van het Vrij Onderzoek moet ook de meditatietechniek staan van het Vrij Onderzoek.

Alleen wanneer deze overtuiging wortel schiet, zal de indruk dat het Vrij Onderzoek iets negatiefs en niet iets positiefs is, ophouden te bestaan.

B. Politiek van het Vrij Onderzoek

Wanneer we deze houdingen gaan beschrijven wordt het ons snel duidelijk *dat geen enkele maatschappij die we kennen, volgens het ideaal van het Vrij Onderzoek is ingericht.*

1. Een maatschappij die het beginsel van Vrij Onderzoek huldigt moet het onderzoek ook vrij laten. Dit betekent dat de gelden die voor onderzoek ter beschikking worden gesteld, niet worden gecontroleerd door financiële organismen of door politieke overwegingen. Als de onderzoeker werkt in de laboratoria van een privé-bedrijf of in de gehoorzalen van een door politieke persoonlijkheden geleid ministerie van onderwijs, wordt aan het beginsel van Vrij Onderzoek tekort gedaan.

2. Een maatschappij die het beginsel van Vrij Onderzoek huldigt, moet het onderzoek zijn innerlijke eenheid verschaffen : de versplintering ervan in allerlei lokale instituten, door lokale

overwegingen en nepotismen geleid, is een toepassing van de regel « verdeel en heers ». Om autonoom te zijn moet de groep der onderzoekers één zijn. Een centraal organisme, dat de ganse organisatie van wetenschappelijk werk op zich neemt, en alleen door onderzoekers zelf bestuurd wordt, is de enige formule in die richting.

3. De eerste twee punten betreffen de bevrijding van het onderzoek van de dwang, lichamelijk of geestelijk, direkt of indirekt door de totaalmaatschappij erop uitgeoefend. Het onderzoek is echter niet alleen uiterlijk gebonden, het is ook innerlijk verslaafd. Als het wetenschappelijk onderzoek aan zichzelf wordt overgelaten, vervalt het zoals alle menselijke instellingen in traditie gebonden scholenvorming: de leermeester wordt de god; de school mag zekere overtuigingen niet in twijfel trekken; in feite is de akademische maatschappij, zoals degenen die ze kennen waarschijnlijk wel zullen toegeven, een der meest konformistische maatschappijen die men denken kan. Om deze gezagsvorming in de schoot zelf van het wetenschappelijk onderzoek tegen te gaan, en om tenminste de onderzoeker zelf in staat te stellen de ganse breedte van het wetenschappelijk onderzoek te overzien, is een organisatie van het wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk (organisatie die echter, door het beginsel van Vrij Onderzoek, volstrekt autonoom moet zijn, en geen vertegenwoordigers van administratieve, politieke of financiële belangen anders dan ten consultatieven titel mag bevatten). Deze organisatie van het wetenschappelijk onderzoek wordt dus door het beginsel van Vrij Onderzoek zelf vereist (tegen de machten die het denken willen verslaven, is het denken genoopt zichzelf te organiseren om zijn zaak te verdedigen; als het dat doet is het machtig genoeg. Het heeft dat echter tot nu toe zeer zelden gedaan).

Deze organisatie van het onderzoek moet echter een organisatie zijn door en voor vrijheid; op democratische basis met de bedoeling om de oorspronkelijkheid van ieder onderzoeker het volledigst tot uitdrukking te doen komen. De vraagstukken zijn hier legio.

4. Het onderzoek moet dus worden bevrijd van innerlijke en uiterlijke gebondenheid. Het onderzoek moet echter in het centrum der maatschappelijke waardering worden gesteld. Dit wil zeggen in konkreto dat een zeer groot gedeelte van het ter investering vrijstaande nationaal inkomen aan wetenschappelijk onderzoek moet worden besteed. We kunnen natuurlijk geen cijfers noemen maar het is zeker dat de uitgaven, vrij ter beschikking te stellen van de raad der onderzoekers, verre de uit-

gaven moeten overtreffen die voor landsverdediging of voor industriële doeleinden moeten worden verleend. Wie nu even met de werkelijkheid vergelijkt, ziet misschien duidelijker in hoeverre in konkreto onze maatschappij die schijnbaar het denken zo hoog prijst, dat denken inderdaad ook acht.

5. Het beginsel van Vrij Onderzoek is echter niet alleen een verzameling van rechten of plichten voor specialisten maar een verzameling van rechten en plichten voor allen ; dit aspect ervan moet eveneens belangrijke gevolgen meebrengen.

Alle onderwijs, op alle graden, middelbaar, lager en hoger moet volledig gratis zijn. Een persoon die zichzelf ontwikkelt is iemand die daarvoor niet hoeft te betalen, maar die daarvoor moet worden beloond, vermits hij een van de essentiële plichten van de mens verwerkelijkt. Onderwijs moet echter worden gegeven, in een maatschappij die de instellingen zou bezitten die het beginsel van Vrij Onderzoek vereisen, door en voor onderzoek ; terwijl in onze maatschappij onderwijs wordt gegeven met het oog op het meedelen van voldoende inlichtingen om in staat te zijn een welbepaalde funktie te vervullen. Bovendien moet de maatschappij wanneer iemand, alhoewel reeds ingezet, wenst zich verder te ontwikkelen, hem daartoe de nodige middelen verschaffen, zorgen dat dit zijn loopbaan niet in gevaar brengt, en zovelen mogelijk tot die beslissing trachten te brengen. Wie nu even denkt aan wat met iemand gebeurt die als ambtenaar of onderwijzer verder wil studeren, kan weer eens vergelijken hoe ver onze maatschappij verwijderd is van een maatschappij die niet alleen in woorden maar ook in daden het Vrij Onderzoek zou verdedigen.

6. Het beginsel van Vrij Onderzoek veronderstelt dat tot vrijheid wordt opgevoed. Het veronderstelt dus dat geen bijzondere ideologieën onder de mom van het onderwijs aan de onderwezenen unilateraal worden opgedrongen. Veronderstelt dus dat alle nog niet vaststaande meningen onpartijdig aan de onderwezenen worden voorgebracht. Het bestaan van verplichte kursussen in dialektisch materialisme in Rusland is dus even onverenigbaar met het beginsel van Vrij Onderzoek als het bestaan van Katholieke onderwijsinstellingen in België.

De eenmaking van het onderwijs op alle niveaus, vertikaal en horizontaal, en de vereniging van onderwijs met onderzoek om tot het doel te komen : onderwijs door onderzoek, en onderzoek door onderwijs is dus een ander sine qua non.

7. We gaan echter verder : wil men allen werkelijk doen deelnemen aan het werk van onderzoek, dan moet het vulgariseren op

hoog plan van de bekomen resultaten, het propaganda voeren voor het belang van het wetenschappelijk werk en het aanmoedigen van auteursverenigingen een belangrijk deel van de activiteiten van een eventuele dienst voor kultuurpropaganda uitmaken. Wie nu even denkt aan de tijd in radio en televisie aan zulke onderwerpen besteed, aan de prijs van literatuur over dit gebied, aan het hooghartig en neerbuigend karakter van zoveel vulgarisatie, ziet dat hier ook weer uiterst veel te doen is.

8. De pers zoals wij die kennen, en de langs alle kanten gevoerde irrationele propaganda zijn georganiseerde pogingen om de aandacht van de bevolking weg te trekken van belangrijke levensvraagstukken, en de enkele politiek ophefmakende problemen die men bespreekt door deels valse, deels eenzijdige berichtgeving in een volledig onjuist daglicht te stellen. Het vechten voor een pers die bevrijdt en niet verslaaft, en die werkelijk informatorisch wil werken, is een van de grote taken van het Vrij Onderzoek. Waarheid kan de burger niet geboden worden door hem een keuze voor te stellen tussen een veelvuldige vervalsing; alleen een werkelijke poging om de feiten recht te doen wedervaren kan hulp bieden. Hier ligt een van de belangrijke taken van het Vrij Onderzoek! Strijd tegen ALLE vormen van irrationele propaganda.

9. De democratie zoals wij die kennen vervalst stemgerechtigden en politici tegelijk; de stemgerechtigden hebben nergens in hun onderwijs vorming ontvangen die hen het juridisch, economisch, fiscaal en industrieel aspect van de vraagstukken van een moderne staat leert kennen. Zij reageren dus emotief en op zeer laag plan; de politici moeten zich aan hun relaties aanpassen en op een zelfde laag plan propaganda voeren. Een strijd moet aangevangen worden om in het onderwijs onze belangrijke juridische en economische instellingen te doen bespreken en de grote praktische mogelijke oplossingen der tijdsproblemen te doen behandelen. Het is alleen door bewust te worden van onze sociaal historische toestand dat wij deze toestand vrij kunnen bestuderen en beheersen. De plicht van allen tot onderzoek is een der pijlers en een der vooropstellingen van een ware democratie, die nergens bestaat. Hier ligt een andere essentiële taak voor Vrij Onderzoek: strijd voeren voor zulke hervorming en in de mate van het mogelijke onpartijdige informatie over deze dingen verspreiden.

10. Maar Vrij Onderzoek wordt alleen werkelijk in het dagelijks werk: alleen wanneer de arbeider aan zijn werkbank, zijn werkbank in een geest van onderzoek bekijkt en samen met

kollega's en meerderen zich onderzoeker voelt in het domein waarin hij werkt, onderzoeker die zal worden geroepen om over de verdere organisatie daarvan te oordelen en te beslissen en die men de bevoegdheid toekent om zelf na te denken, alleen in dat geval is het ideaal van Vrij Onderzoeker werkelijk doordrongen. Maar hier moeten we iets zeer belangrijks vaststellen: dit op alle gebied verwerpen van gezag, dit op alle gebied doordringen van de wil tot onderzoek, veronderstelt een egalitaire maatschappij; alle niet-functioneel gezag is gevaarlijk, en ieder verschil in rijkdom schept niet-functioneel gezag. Het zou niet gemakkelijk zijn in de huidige maatschappij waarin wij leven, onderzoekingen in te stellen naar de psychologische gevolgen van het concurrentie-mechanisme (wie zou ze financieren?); het zou niet gemakkelijk zijn een overzicht te krijgen van het werkelijk inkomen van de meeste bevolkingsgroepen (ze zouden ze niet willen overmaken, uit vrees voor fiscale maatregelen); het is zelfs zeer moeilijk de scheikundige samenstelling van de meeste geneesmiddelen te controleren. Onderzoeken betekent essentieel in twijfel trekken; als ik mijzelf in vraag stel, verzwak ik mezelf in een eventuele wedkamp; als ik anderen in vraag stel bega ik in hun ogen een aanval op hen (als wij in zulke wedkamp tegenover elkaar staan); onderzoeken is kritiek, en noch kritiek van anderen, noch zelfkritiek kan in een maatschappij die essentieel innerlijk tegen zichzelf vecht, andere betekenis hebben dan die van een agressie tegen zichzelf of anderen. Sociaal gezien is de houding van het Vrij Onderzoek de houding van een groep voor wie niets onverschillig is, die voelt dat alles haar aangaat en voor wie niets blind te aanvaarden is, die weet dat alles kan worden herroepen en moet worden gerechtvaardigd. Een houding van zelfvertrouwen en vertrouwen in anderen. Men onderzoekt vrij alleen wat men beheerst; daarom wil het ons nu voorkomen dat alleen in een maatschappij waarin allen als gelijken tegenover elkaar staan, werkend aan dezelfde taak en niet in de vijandige agressie der concurrentie, de veralgemening van het Vrij Onderzoek mogelijk zou zijn.

Uit wat voorafgaat blijkt dat het werkelijk niet nodig is te menen dat het aanvaarden van een beginsel van Vrij Onderzoek geen konkrete stellingname insluit; het volstaat zich af te vragen: welke zijn de sociale voorwaarden die vervuld moeten zijn, om het recht om het even wat te onderzoeken in werkelijkheid te kunnen omzetten, en om de plicht tot vrij en universeel onderzoek te kunnen handhaven? De punten die voorafgaan

volgen eigenlijk uit zulke vraag, en wij zijn zeker nog zeer onvolledig te zijn geweest.

Henri JANNE heeft in zijn belangrijk artikel « Liberté et Objectivité Scientifique » (Revue de l'Université Libre de Bruxelles, 1953-1954), op p. 282-283, een samenvatting gegeven van wat, volgens hem, een aantal sociale voorwaarden waren van de wetenschappelijke vooruitgang: « La science implique une politique : la démocratie pluraliste, et une morale : le dépassement du très important moi social » (283). Wat wij tot nu toe hebben gezegd was eigenlijk kommentaar op het eerste gedeelte van deze uitspraak.

Alleen zouden wij meer dan hijzelf een dualiteit willen onderstrepen: een maatschappij ingericht volgens de beginselen van het Vrij Onderzoek is een maatschappij die op lange termijn kan werken en haar leden vrij kan stellen, in zeer veel gevallen, van de onmiddellijke doelstellingen die te veel van onze krachten opeisen. Een maatschappij waarin het beginsel van Vrij Onderzoek toegepast wordt, is ook een georganiseerde maatschappij, die bereid is een groot gedeelte van haar inkomen aan onderzoek te wijden (wat spontaan niet gebeuren zal door de mechanismen der vrije marktforming). Is het nu mogelijk het democratisch pluralisme, het beschermen niet alleen maar ook aanmoedigen van alle mogelijke verschillende ideologische stromingen (voorwaarden voor vrij denken die ook wij willen onderstrepen) te doen samenbestaan met de versnelde industriële evolutie en de totaalorganisatie van de maatschappij, noodzakelijk om de andere voorwaarden ter verwerkelijking van een universeel en grondig Vrij Onderzoek te scheppen? Dat deze twee voorwaarden tegelijk moeten verwerkelijkt worden is voor ons de samenvatting van de politiek van het Vrij Onderzoek.

Vrij Onderzoek en de problemen van onze tijd

A. Het kristendom

1. Een God die uit overvloed zich een heelal schept om zijn schenkende liefde erop te richten en om zich door de vrije bewuste personen uit dat heelal te laten beminnen; een ethika die haar diepste uitdrukking vindt in het « ama et fac quod vis » (dit is: bemin en doe dan wat gij wilt). Noch deze God, noch deze ethika kunnen, menen wij, op enige manier in tegenstelling worden gebracht met het beginsel van Vrij Onderzoek. Liefde wil bevrijden; en liefde is een oneindig proces.

De Godheid, die we als bron van oneindige liefde denken, kan de vrije en bewuste mensheid die Zij heeft gewild, niet hebben willen verslaven door ze te binden aan een unieke interpretatie van een unieke openbaring.

Wij beweren dat het religieus ervaren, noodzakelijkerwijze het beginsel van Vrij Onderzoek moet onderschrijven. Het religieus bewustzijn moet de zijnsgrond willen beleven (met het woord « zijnsgrond » bedoelen wij: de verklaring en oorzaak van het ganse heelal); moet zich dus van al het menselijke willen vrijmaken om het objekt, God, in zijn zuiverheid te zien. Dit vechten voor het objekt tegen de eigen perspectivistische illusies is echter het wezen van het ganse Vrij Onderzoek; het religieus bewustzijn moet door zijn eigen dynamiek noodzakelijk tot totaal onderzoek uitgroeien: wie de zijnsgrond wil doorgronden, moet het ganse zijn willen doorgronden en beleven. Het recht op en de plicht tot onderzoek en tot onophoudelijk onderzoek is juist voor degenen die zich op de transcendente totaliteit richten, een sine qua non. Vermits de religieuze mens niet anders kan dan voor allen ditzelfde religieus bewustzijn menen, moet hij er noodzakelijk toe streven allen te brengen tot innerlijk vrij gekozen en zich ontwikkelend onderzoek van de totale werkelijkheid, zonder enig beheersend opzicht van welk gezag ook.

Omgekeerd is de mens die zich met zijn ganse persoonlijkheid op het onderzoek richt, er eveneens toe gedwongen de zijnsgrond als zodanig niet alleen te kennen, maar ook te beleven

(nooit in de waan verkerend dat een definitieve belevenis bereikt is, die in een definitieve formulering kan worden neergelegd).

We beweren dus dat religieus beleven, en de beginselen van Vrij Onderzoek niet alleen elkaar niet uitsluiten, maar zelfs in elkaar overgaan. Beide hebben dezelfde grondstemming gemeen; eerbied voor het zijn, aandacht voor het zijn, en totale toewijding aan de totale kennis van het zijn.

2. Wat wij daarjuist zegden, schijnt tegengesproken te worden door het vele dat wij weten over de godsdienst die wij het best kennen, het katholicisme. Mirari Vos (Encycliek van Gregorius XVI) en de beruchte Syllabus van Pius IX (1864) veroordelen de stelling als zou:

- a) in iedere godsdienst de ethisch hoogstaande mens zalig kunnen worden;
- b) iedereen geroepen zijn om luisterend naar de stem van zijn rede, vrij de godsdienst te kiezen die voor het persoonlijk geweten ideaal lijkt.

En beide Pausen roepen de overheid op tot het gewelddadig onderdrukken der ketterijen, onderstrepend dat de overheid de plicht heeft dwalingen uit te roeien.

De elementen die in deze Encyclieken aanwezig zijn, maken inderdaad deel uit van een zeer verspreide katholieke houding. Maar aan de andere kant, zien wij zeer snel daarop volgend Leo XIII verschijnen. Alhoewel de dwaling als zodanig werkelijk moet worden bestreden, toch zegt Leo XIII, teruggrijpend op een lange traditie dat zij mag worden geduld om daardoor een groter kwaad te vermijden, of om door het dulden ervan een groter goed te bereiken.

De akte van geloof is slechts geldig als zij vrij wordt gesteld; om een vrije akte van geloof toe te laten is dus alle gewetensdwang te veroordelen (Immortale Dei). En in een redevoering tot de Italiaanse katholieke juristen gericht (6 december 1953) neemt Pius XII deze leer voor zijn rekening, naast het hoger goed dat de vrije akte van geloof is, een ander hoger goed stellend dat is: de eenheid der mensheid. Om de eenheid der mensheid mogelijk te maken, is het dulden van de dwaling noodzakelijk.

We zouden enkele woorden kommentaar willen toevoegen bij wat we hier hebben uiteengezet. De ontwikkeling van de katholieke kerk lijkt ons te gaan in de richting van een zuiverder getrouwheid aan de eigenlijke natuur van de religieuze belevenis. Deze ontwikkeling is nog volstrekt niet ten einde en persoonlijkheden zoals Kardinaal Ottaviani moedigen de fascistische

staat Spanje aan om het protestantisme aldaar te onderdrukken (Revista Espanola de derecho canonico, VIII, 1953, 1, p. 5 en volgende); maar het bestaan van deze evolutie en het aanwezig zijn binnen het katholicisme van voorstanders en tegenstanders ervan, zou het Vrij Onderzoek ertoe moeten brengen met alle middelen waarover het beschikt de eigen interne dialectiek van het kristendom in de richting van zijn vollediger zelfverwerking aan te moedigen, om niet, blind, met elkaar te verwarren, het personalisme van Mounier en het traditionalisme van Maurras, of in het verleden het kristendom van Lammenais (en Lammenais heeft gewonnen, op lange termijn, hoezeer hij in eigen tijd ook is vernield) met dat van De Maistre¹.

Echter wat hier in het katholicisme gebeurt, is de erkenning van de plicht tot verdraagzaamheid als kleinste kwaad, of middel tot een hoger goed. Verdraagzaamheid is, voor de verdedigers van het Vrij Onderzoek iets meer. Voor de verdedigers van het Vrij Onderzoek :

1. is het een positief goed, dat afwijkende godsdienstige en politieke meningen bestaan (verscheidenheid die niet alleen moet worden geduld maar ook moet worden goedgekeurd), in zoverre wetenschappelijke zekerheid nog niet bereikt is.
2. omdat deze verscheidenheid de innerlijke ontwikkeling van de verschillende standpunten door het zoeken naar synthesen ten goede komt (en dit is nog overeen te brengen met de overtuiging dat in een van de opvattingen een groter waarheidsgehalte zou liggen dan in andere);
3. omdat, waar het religieuze overtuigingen betreft, de transcendente natuur van de zijnsgrond een unieke waarheid uitsluit en een oneindige veelheid van symboliseringen noodzakelijk maakt (wat niet belet dat bij voorbeeld de meerderheid van de bestaande symboliseringen waardeloos zou kunnen worden geacht) en
4. deze verscheidenheid de aanhangers van de verschillende godsdiensten ertoe verplicht actief de eigen overtuiging uit te bouwen. De toepassing van het beginsel van Vrij Onderzoek op de religieuze houding is dat iedere slaafse religiositeit anti-religieus is, terwijl ieder gelovige recht en plicht heeft

1. E. Mounier, de grondlegger van het kristelijk personalisme en stichter van het tijdschrift « Esprit »; C. Maurras, Frans royalist, stichter van « L'action française » kollaborateur 1940-1945; Lammenais, uit de kerk gestoten priester wiens « Paroles d'un croyant » veel deed om in het katholicisme het reaktionair karakter te bestrijden; en Y. de Maistre, Frans diplomaat, vijand van democratie en rede, ideoloog der Restauratie.

om zelf de hem aangepaste mystiek, en de hem aangepaste theologie te zoeken en op te bouwen.

In het meesterlijk werk van Joseph Lecler « Histoire de la Tolérance au Siècle de la Réforme » (Aubier, 1955), zien we bij Erasmus en Thomas Morus, een thema verschijnen dat overgenomen is van Nicolaus van Cusa en Marsilio Ficino : misschien is de veelheid der godsdiensten door God gewild en dus een positief goed.

Dit thema als niet tegenstrijdig met de fundamenteën der kristelijke theologie te laten zien, is misschien geen hopeloze taak.

Er is geen radikale tegenstelling tussen Vrij Onderzoek en godsdienst in het algemeen, of Kristendom in het bijzonder ; er is wel een radikale tegenstelling tussen zekere historische verschijningsvormen van het Kristendom (bv. het calvinisme met zijn volledige horigheid van de mens tegenover God, of de geesteshouding van Gregorius de zestiende) en het Vrij Onderzoek. Laten de verdedigers van het Vrij Onderzoek trachten systematisch alles in het kristendom op te sporen, dat de gewetensvrijheid insluit (en zulke thema's zijn legio : het belang van de geest boven de letter, de oneindige waarde van de persoonlijkheid, de caritas, enz. enz.) om, onophoudelijk daarop wijzend, de interne evolutie van het kristendom te versnellen, en de talrijke nog overblijvende symptomen van geestelijke gebondenheid te vernielen.

Slechts daar, waar een godsdienst een gevoelservaring, hoe verheven en vreemd ook, als argument zal gebruiken om eventueel de onbegrijpelijkheid en zelfs tegenstrijdigheid van deze ervaring goed te praten, als aan supra- of extra rationele kennis te danken, slechts daar komt het radikaal rationalisme van het Vrij Onderzoek naar voor, om alles af te wijzen als kennis, dat niet klaar kan worden uitgedrukt en door sociaal controleerbare ervaring of door deductie verantwoord.

Niet met de mystische ervaring breekt het Vrij Onderzoek ; wel met haar aanspraak op kennis. Niet met het religieuze breekt het Vrij Onderzoek, maar wel met iedere bevestiging die niet voor herziening vatbaar is of niet voor volledige analyse openstaat.

B. Het kommunisme

1. Een ideologie die de mens overal verslaafd vindt aan iets anders dan de mens, onderworpen en vervalst door een proces dat de mens van zichzelf vervreemd heeft, en die nu, door de mens controle te geven over een productieproces dat hij tot nu

toe slechts passief onderging, hem van zijn zelfvervreemding wil bevrijden om hem volledig te verwerklijken in vrijheid.

Een ideologie die dialektisch is d.w.z. waarvoor iedere stelling een tegenstelling oproept waaraan ze zal ten onder gaan, sluit de veroordeling in van alle star dogmatisme.

Het is zeker dat de strijd tegen de menselijke aliënatie en het geloof aan het dialektisch karakter der geschiedenis, het beginsel van Vrij Onderzoek niet uitsluiten maar integendeel insluiten. Ieder enkeling moet de menselijke zelfvervreemding in zichzelf overwinnen en dat betekent : dat door Vrij Onderzoek de totale mens zichzelf stellen moet tegenover de totale wereld buiten ons. Dialektiek impliceert Vrij Onderzoek en strijd tegen de aliënatie impliceert Vrij Onderzoek.

2. En weer opnieuw, juist zoals we dat zagen bij het kristendom, schijnt veel van wat we weten over het kommunisme totaal in tegenstrijd met wat wij hier zegden.

Wij lezen immers in « Philosophie und Gesellschaft. Beiträge zum Stadium der Marxistischen Philosophie » van de hand van M. S. Selektor een bijdrage over « Das Prinzip der Parteilichkeit in der Philosophie ». Is het nu niet waar dat juist zoals de katholieke traditionalist die zou beweren dat slechts vanuit kristelijk-dogmatische premissen de waarheid kan gevonden worden, het beginsel van Vrij Onderzoek loochent, de kommunistische traditionalist die zou beweren dat de wetenschappelijke objectiviteit geen eigen onafhankelijke denkkraft is, dezelfde zonde tegen het denken begaat ?

Immers, juist zoals Kardinaal Ottaviani de reële vertegenwoordiger, als machthebber, van een traditionalisme is, zo ook zijn personen zoals Zdanov¹ de vertegenwoordigers van een ander traditionalisme geweest. De Mitschurin-aangelegenheid is even onverkwikkelijk, als de Galilei-processen.

Maar hoe kan dan het feitelijk in opstand komen tegen het Vrij Onderzoek verklaard worden, van de kant van de partij die door haar gevecht tegen de aliënatie en door haar nadruk op de dialektische beweging juist de grondslagen van het Vrij Onderzoek verdedigt ?

Wanneer we echter nader het artikel van Selektor bekijken (dat slechts stellingen overneemt die vroeger door Kammari, met officiële goedkeuring verdedigd zijn geworden : geciteerd door Bochenski : p. 142, Der dialectische Materialismus ; Bern,

1. Zdanov, vooraanstaand gestorven lid van Politburo, die de intellectuelen in de U.S.S.R. sterk kontroleerde.

Francke Verlag, 1954), dan wordt de zogenaamde objectiviteit der wetenschap slechts bestreden in zoverre ze geen objectiviteit is, maar een gebrek aan objectiviteit; het denken is een denken vanuit een gegeven standpunt, zo wordt ons gezegd, een sociaal standpunt, en door ons bewust te worden van dat standpunt, worden we niet subjectief maar werkelijk objectief terwijl, wanneer we in de waan der standpuntloosheid blijven, wij juist subjectief gebonden worden.

De partijdigheid van de geleerde is eenvoudig zijn trouw aan de waarheid en aan een bijzondere methode die de wetenschappelijke methode is en die de kommunist gelooft als enige ook op de maatschappelijke werkelijkheid te hebben toegepast, « es wäre jedoch falsch die Parteilichkeit der Ideologie in ihrer Bedeutung mit der Parteilichkeit in politischer, organisatorischer hinsicht zu identifizieren » (Selektor, op. cit. 247). Het bewustzijn van eigen standpunt en het daardoor in staat zijn, het eigen standpunt te overwinnen door het standpunt te kiezen van de groep die op kennis en beheersing van de ganse werkelijkheid gericht is, en die voor de kommunist zijn partij zijn zal, is zijn partijdigheid. De betekenis van de partijdigheid van het denken wordt zo minder gevaarlijk; wanneer we dan nog merken dat voortdurend de nadruk wordt gelegd in de schoot van die partij op de democratie van die partij, en op de noodzaak van auto-critiek en kritiek, dan blijken ook in de kommunistische ideologie theoretisch waarborgen aanwezig te zijn om de oorspronkelijk op Vrij Onderzoek gerichte ideologie van de strijd tegen de menselijke aliënatie ook hier te laten zegevieren.

Maar de praktijk is zeer dikwijls zowel in Rusland als elders anders; de intense strijd, de voortdurende bedreiging, en het stelselmatig zwartmaken dat het lid van de kommunistische partij ontmoet, heeft de kommunisten, uit zelfverdediging zowel als uit eerbied voor het transcendentaal doel dat hen voor ogen zweeft, geleid tot dezelfde onverdraagzaamheid, die door de kerken in hun heroïsche tijd aan de dag werd gelegd. Dit is echter een verraad aan eigen ideologie, verraad dat gelukkig (zoals ook bij de meeste kerken) slechts sporadisch wordt begaan en altijd ideologisch bestreden blijft (maar menselijk tragisch kan zijn).

Het is de taak van de aanhanger van het Vrij Onderzoek om de vooroordelen die in hem tegen deze tegenhanger van het katholicisme bestaan, te overwinnen, en ook daar de fraktie van hen die het belang van het onafhankelijk denken hebben ingezien, met alle macht te helpen de noodzaak van de desaliënatie in

het denken als noodzakelijk tot het Vrij Onderzoek leidend te onderstrepen.

Niet tegen strikte partijdiscipline in het gevecht voor een betere wereld is het Vrij Onderzoek gekant, maar wel tegen iedere vorm van intellectuele discipline. Want wij beweren dat nooit en nimmer intellectuele aliënatie een efficiënt wapen kan zijn, in de strenge discipline, in de daadeisende strijd tegen de aliënatie van de mens.

Besluit

Voor hen die noch kristen noch kommunist zijn, blijft in onze tijd een centrale rol weggelegd, als zij zich ervan bewust blijven dat hun taak even grote offers vergt en een even totale inzet als de kristelijke en kommunistische taken. Zij moeten uit eenvoudige trouw aan een werkelijkheid die hen in de wetenschappelijke methode gegeven wordt, een politiek en een ethika afleiden. Ze moeten de poging wagen om een bepaald mensentype, het type van de wetenschappelijke werker, als basis van onze maatschappij te stellen, juist zoals elders de arbeider of de priester als basis van de maatschappij worden gebruikt.

Voor de aanhanger van het Vrij Onderzoek is de verlichting, de « Aufklärung », « L'âge des lumières » niet geëindigd, maar ternauwernood begonnen. De Rede is en blijft zijn centraal begrip. Hij geeft zich ervan rekenschap dat de vele vitalismen, irrationalismen, existentialismen, mysticismen die onze eeuw vullen (van het Zen Boedhisme tot Heidegger) hem willen doen geloven dat de wetenschappelijke methode ons leven geen zin geven kan. Hij loochent dat. Hij voelt zich de voortzetter van Diderot en Comte, de « scientist » die niet beschaamd is zich als zodanig te laten kennen. En in datzelfde scientisme, misschien, dieper gravend dan vroeger soms gebeurde, vindt hij de basis van een persoonlijke ascese en een richtlijn voor sociale actie.

De verwijten die men tegen het beginsel van Vrij Onderzoek richt, blijken ongegrond, zohaast men de wil heeft, het ernstig te nemen.

Handelsdrukkerij ANTIGOON n.v. Antwerpen — Tel. 32.89.68

Règles d'utilisation de copies numériques d'œuvres littéraires mises à disposition par les Archives & Bibliothèques de l'ULB

L'usage des copies numériques d'œuvres littéraires, ci-après dénommées « copies numériques », mises à disposition par les Archives & Bibliothèques de l'Université libre de Bruxelles, ci-après A&B, implique un certain nombre de règles de bonne conduite, précisées ici. Celles-ci sont reproduites sur la dernière page de chaque copie numérique mise en ligne par les A&B. Elles s'articulent selon les trois axes : protection, utilisation et reproduction.

Protection

1. Droits d'auteur

La première page de chaque copie numérique indique les droits d'auteur d'application sur l'œuvre littéraire.

Pour les œuvres soumises aux droits d'auteur, les A&B ont pris le soin de conclure un accord avec leurs auteurs ou ayant droits afin de permettre leur numérisation, le cas échéant, leur mise à disposition en ligne et leur utilisation dans les conditions régies par les règles d'utilisation précisées dans le présent texte. Ces conditions particulières d'utilisation, de reproduction et de communication du document numérisé sont précisées sur la dernière page du document protégé.

2. Responsabilité

Malgré les efforts consentis pour garantir les meilleures qualité et accessibilité des copies numériques, certaines déficiences peuvent y subsister – telles, mais non limitées à, des incomplétudes, des erreurs dans les fichiers, un défaut empêchant l'accès au document, etc. -. Les A&B déclinent toute responsabilité concernant les dommages, coûts et dépenses, y compris des honoraires légaux, entraînés par l'accès et/ou l'utilisation des copies numériques. De plus, les A&B ne pourront être mises en cause dans l'exploitation subséquente des copies numériques ; et la dénomination des 'Archives & Bibliothèques de l'ULB' et de l'ULB, ne pourra être ni utilisée, ni ternie, au prétexte d'utiliser des copies numériques mises à disposition par eux.

3. Localisation

Chaque copie numérique dispose d'un URL (uniform resource locator) stable de la forme <http://digistore.bib.ulb.ac.be/annee/nom_du_fichier.pdf> qui permet d'accéder au document ; l'adresse physique ou logique des fichiers étant elle sujette à modifications sans préavis. Les A&B encouragent les utilisateurs à utiliser cet URL lorsqu'ils souhaitent faire référence à une copie numérique.

Utilisation

4. Gratuité

Les A&B mettent gratuitement à la disposition du public les copies numériques d'œuvres littéraires : aucune rémunération ne peut être réclamée par des tiers ni pour leur consultation, ni au prétexte du droit d'auteur.

5. Buts poursuivis

Les copies numériques peuvent être utilisés à des fins de recherche, d'enseignement ou à usage privé. Quiconque souhaitant utiliser les copies numériques à d'autres fins et/ou les distribuer contre rémunération est tenu d'en demander l'autorisation aux Archives & Bibliothèques de l'ULB, en joignant à sa requête, l'auteur, le titre de l'œuvre, le titre de la revue ou de l'ouvrage dont l'œuvre est extraite, et l'éditeur du (ou des) document(s) concerné(s).

Demande à adresser au Directeur des Archives & Bibliothèques CP 180, Université Libre de Bruxelles, Avenue Franklin Roosevelt 50, B-1050 Bruxelles. Courriel : bibdir@ulb.ac.be.

6. Citation

Pour toutes les utilisations autorisées, l'utilisateur s'engage à citer dans son travail, les documents utilisés, par la mention « Université Libre de Bruxelles – Archives & Bibliothèques » accompagnée des précisions indispensables à l'identification des documents (auteur, titre, titre de la revue ou de l'ouvrage dont l'œuvre est extraite, date et lieu d'édition).

7. Liens profonds

Les liens profonds, donnant directement accès à une copie numérique particulière, sont autorisés si les conditions suivantes sont respectées :

- a) les sites pointant vers ces documents doivent clairement informer leurs utilisateurs qu'ils y ont accès via le site web des Archives & Bibliothèques de l'ULB ;
- b) l'utilisateur, cliquant un de ces liens profonds, devra voir le document s'ouvrir dans une nouvelle fenêtre ; cette action pourra être accompagnée de l'avertissement 'Vous accédez à un document du site web des Archives & Bibliothèques de l'ULB'.

Reproduction

8. Sous format électronique

Pour toutes les utilisations autorisées mentionnées dans ce règlement le téléchargement, la copie et le stockage des copies numériques sont permis ; à l'exception du dépôt dans une autre *base de données*, qui est interdit.

9. Sur support papier

Pour toutes les utilisations autorisées mentionnées dans ce règlement les fac-similés exacts, les impressions et les photocopies, ainsi que le copié/collé (lorsque le document est au format texte) sont permis.

10. Références

Quel que soit le support de reproduction, la suppression des références à l'ULB et aux Archives & Bibliothèques de l'ULB dans les copies numériques est interdite.